

Mira Šorović*

*Univerzitet Donja Gorica
Humanističke studije*

Iliberalne demokratije na djelu: uporedna analiza političke transformacije Mađarske i Turske (2010–2025)

APSTRAKT

Poglavlje istražuje paralelne političke tokove u Mađarskoj i Turskoj u periodu od 2010. do 2025. godine, s posebnim osvrtom na uspon iliberalne demokratije kao savremenog političkog fenomena. Iako pripadaju različitim kulturno-istorijskim tradicijama, obje zemlje pokazuju slične obrasce: centralizaciju političke moći, slabljenje nezavisnih institucija, ograničavanje slobode medija i civilnog društva. U fokusu analize su uloge dvojice političkih lidera, Viktora Orbana i Redžepa Tajipa Erdogana, kao ključnih aktera u procesima političke transformacije. Posebna pažnja je posvećena njihovim diskurzivnim strategijama, odnosu prema opoziciji, kao i stavovima i politikama prema Evropskoj uniji. Ovo poglavlje se oslanja na kvalitativnu analizu ustavnih promjena, zakonskih

* E-mail: mira.sorovic@udg.edu.me; <https://orcid.org/0009-0000-3685-1454>

reformi i političkog narativa, s ciljem razumijevanja šireg konteksta savremenih autoritarnih tendencija, koje se javljaju unutar formalno demokratskih sistema.

KLJUČNE REČI: iliberalna demokratija, Mađarska, Turska, autoritarizam, političke transformacije

UVOD

Opadanje demokratije predstavlja jedno od ključnih pitanja u savremenim političkim i medijskim raspravama. Proces erozije demokratskih institucija i vrijednosti uočljiv je ne samo u zemljama sa krhkim političkim tradicijama, već i u državama koje su se decenijama smatrale bastionima liberalne demokratije. Posebno je, u posljednje dvije decenije, primjetan trend jačanja iliberalnih oblika vladavine, praćen usponom populističkih pokreta i konsolidacijom vlasti u rukama snažnih autoritarnih lidera. Ovi procesi ne utiču samo na unutrašnju politiku pojedinih država, već imaju šire implikacije po međunarodni poredak i budućnost liberalne demokratije u 21. vijeku (Biber 2020, 17).

U tom kontekstu, poseban analitički značaj imaju slučajevi Mađarske i Turske, koji su u periodu od 2010. do 2025. prošle kroz značajne političke transformacije ka iliberalnim modelima upravljanja. Uprkos različitim historijskim, geopolitičkim i institucionalnim okolnostima, ove dvije države pokazuju određene sličnosti u obrascima slabljenja demokratskih standarda, te jačanja izvršne vlasti.

Istraživačko pitanje poglavlja glasi: *Na koji način i putem kojih mehanizama dolazi do konvergencije političkih sistema Mađarske i Turske ka iliberalnim modelima upravljanja (period: 2010–2025)?* Cilj rada je da, primjenom kvalitativno-komparativne analize, identifikuje ključne obrasce političke transformacije u ove dvije države, kao i da ispita ulogu institucionalnih promjena i političkog diskursa u procesu konsolidacije iliberalne demokratije. Poseban akcenat je stavljen na međusobno poređenje ovih slučajeva, kako bi se utvrdile njihove sličnosti i razlike u okviru specifičnih unutrašnjih i spoljnopoličkih konteksta.

Poglavlje je strukturisano kroz nekoliko cjelina. Nakon uvoda slijedi pregled literature i teorijskih pristupa iliberalnoj demokratiji. Potom je predstavljena metodologija istraživanja, sa fokusom na izbor slučajeva i analitički okvir. Centralni dio rada je posvećen analizi političkih transformacija u Mađarskoj i Turskoj u posmatranom periodu, nakon čega slijedi komparativna analiza nalaza. Na kraju, izneseni su zaključci i implikacije za razumijevanje savremenih iliberalnih režima.

PREGLED LITERATURE

Pregled literature o iliberalnoj demokratiji¹ ukazuje na značajan razvoj ovog koncepta u savremenoj političkoj teoriji i komparativnim studijama. Jedan od ključnih doprinosa je dao Farid Zakarija (Fareed Zakaria), uvodeći teorijski koncept „iliberalne demokratije” u eseju „The Rise of Illiberal Democracy” (1997), koji je objavljen u časopisu *Foreign Affairs* (Šalaj 2014, 61).

Tako je Zakarija još krajem 20. vijeka upozorio da demokratski procesi nužno ne garantuju i poštovanje liberalnih principa. Njegova teza da „demokratija cvjeta, ali ne i ustavni liberalizam” (Zakaria 1997, 23), postavila je temelje za razumijevanje raskoraka između izborne legitimnosti i liberalno-demokratskih vrijednosti. Međutim, iako njegov pristup jasno identifikuje problem, on ostaje normativno orijentisan i manje se bavi konkretnim mehanizmima kroz koje dolazi do erozije liberalnih institucija.

U kasnijoj literaturi, ovaj fenomen je dodatno razrađen kroz empirijska istraživanja demokratskog nazadovanja. Pojedini autori (Levitsky and Ziblatt 2018; Urbinati 2019; Weinman and Vormann 2021) ukazuju na to da savremeni autoritarizam često nastaje iznutra, kroz formalno demokratske procedure. Posebno Levitski i Ziblat (Levitsky and Ziblatt 2018) naglašavaju ulogu političkih elita u potkopavanju institucija, dok Urbinati (2019) fokus stavlja na transformaciju reprezentacije i odnos između naroda i vlasti. Ovi pristupi doprinose boljem razumijevanju procesa demokratskog nazadovanja, ali se razlikuju u stepenu naglaska na institucionalne naspram diskurzivnih faktora.

Koncept iliberalne demokratije je dodatno dobio na značaju u kontekstu posthladnoratovskog optimizma, kada su autori poput Fukujame (Francis Fukuyama) pisali o „kraju istorije” i promovisali ideju o trijumfu demokratije. Nasuprot tome, savremenija istraživanja (Müller 2016) pokazuju da demokratizacija može koegzistirati sa slabljenjem liberalnih vrijednosti. Ova teorijska debata ukazuje na potrebu razlikovanja proceduralne i supstantivne demokratije, što je posebno relevantno za analizu političkih sistema poput Mađarske i Turske.

1 Iliberalna demokratija dijeli određene karakteristike sa hibridnim režimom, autoritarizmom i populizmom, ali se od njih i razlikuje. Sa hibridnim režimom je povezuje kombinovanje formalno demokratskih institucija sa autoritarnim praksama, dok se od klasičnog autoritarizma razlikuje po zadržavanju višepartijskih izbora i formalnog demokratskog okvira. Istovremeno, populizam često predstavlja važan mehanizam legitimacije iliberalne demokratije kroz pozivanje na „volju naroda” i osporavanje liberalnih institucija i političkog pluralizma. Međutim, populizam nije nužno iliberalan, niti svaki iliberalni režim mora biti populistički. Zbog toga se iliberalna demokratija može razumjeti kao poseban oblik demokratskog nazadovanja, u kojem formalni demokratski poredak opstaje uz postepenu eroziju liberalno-demokratskih vrijednosti i institucija.

Važan doprinos definisanju iliberalizma dao je Žolt Enjedi (Zsolt Enyedi), koji ga je vidio kao sistematsko osporavanje ključnih principa liberalne demokratije, uključujući ograničenje vlasti, institucionalnu ravnotežu i pluralizam (Enyedi 2024). Njegov pristup je posebno koristan jer ukazuje na različite puteve ka iliberalizmu, što otvara prostor za komparativnu analizu različitih slučajeva. Upravo ova perspektiva omogućava dublje razumijevanje kako države sa različitim istorijskim i institucionalnim nasljedom mogu razviti slične obrasce političke transformacije. U savremenoj literaturi značajnu ulogu ima i analiza odnosa između populizma i iliberalne demokratije. Pappas (2019) definiše populizam kao oblik političke mobilizacije zasnovan na polarizaciji i odbacivanju institucionalnih ograničenja, što ga čini kompatibilnim sa iliberalnim tendencijama. Brubaker (2017) dodatno ukazuje na kulturnu dimenziju populizma u zapadnim društvima, gdje se identitetska pitanja koriste za delegitimizaciju liberalnih normi, dok Šakil i Jilmaz pokazuju kako se slični obrasci pojavljuju i van Zapada, često kroz religijski okvir (Shakil and Yilmaz 2021).

Empirijski, slučajevi Mađarske i Turske se često analiziraju kao paradigme savremenog iliberalizma. Viktor Orban (Viktor Orbán) i Redžep Tajip Erdogan (Recep Tayyip Erdoğan) koriste različite diskurzivne i institucionalne strategije za konsolidaciju vlasti, pri čemu Orban eksplicitno promoviše koncept „iliberalne države“, dok Erdogan zadržava formalni demokratski okvir uz postepeno slabljenje liberalnih institucija. Iako literatura prepoznaje ove sličnosti, i dalje postoji nedostatak sistematične komparativne analize koja bi detaljno objasnila mehanizme njihove konvergencije, posebno u periodu nakon 2010. Upravo navedeni nedostatak predstavlja polaznu tačku ovog poglavlja. Nadovezujući se na postojeću literaturu, poglavlje nastoji da ispita na koji način i putem kojih mehanizama dolazi do konvergencije političkih sistema Mađarske i Turske ka iliberalnim modelima upravljanja, čime se doprinosi boljem razumijevanju savremenih transformacija demokratije.

METODOLOGIJA

Hipoteza ovog istraživanja glasi: konvergencija Mađarske i Turske ka iliberalnoj demokratiji u periodu 2010–2025. je rezultat kombinovanog djelovanja institucionalnih reformi, koje centralizuju izvršnu vlast, i diskurzivnih strategija nacionalističko-populističkog tipa koje legitimišu ograničavanje liberalnih institucija i prava. Na taj način, uprkos razlikama u istorijskom, kulturnom i političkom kontekstu, obje zemlje razvijaju slične obrasce transformacije političkog sistema.

U poglavlju se primjenjuje komparativni metod sličnosti, budući da Mađarska i Turska predstavljaju slučajeve koji se značajno razlikuju po svojim strukturnim karakteristikama, ali proizvode isti ishod – razvoj iliberalne demokratije (Landman 2008). Ovakav pristup omogućava identifikaciju ključnih

zajedničkih faktora koji doprinose toj konvergenciji, prije svega u domenu institucionalnih promjena i političkog diskursa.

Mađarska i Turska su odabrane kao studije slučaja jer predstavljaju empirijski relevantne i teorijski reprezentativne primjere savremenih iliberalnih režima. Uprkos razlikama u stepenu evropske integracije, političkoj tradiciji i kulturnim obrascima, obje zemlje su u posmatranom periodu prošle kroz procese koji uključuju jačanje izvršne vlasti, slabljenje nezavisnih institucija i intenzivnu upotrebu nacionalističko-populističke retorike (Nyyssönen and Metsälä 2021). Upravo kombinacija tih razlika i zajedničkog ishoda čini ih posebno pogodnim za komparativnu analizu.

Komparativni pristup se koristi kako bi se prevazišla ograničenja analize jednog slučaja i omogućilo uočavanje obrazaca koji imaju širi teorijski značaj. Upoređivanjem ova dva slučaja je moguće utvrditi da li slični mehanizmi proizvode iste političke ishode u različitim kontekstima, čime se doprinosi boljem razumijevaju fenomena iliberalne demokratije.

U analizi se koriste kvalitativni podaci, uključujući ustavne i zakonske promjene, političke govore i javne nastupe ključnih aktera, izvještaje međunarodnih organizacija o stanju demokratije, medijskih sloboda i vladavine prava, kao i relevantnu akademsku literaturu. Ovi podaci se analiziraju primjenom metode praćenja procesa (*process tracing*), sa ciljem identifikacije kauzalnih mehanizama koji povezuju institucionalne reforme i politički diskurs sa konsolidacijom iliberalne demokratije.

TURSKA: ERDOGANOV PROJEKAT „NOVA TURSKA”

Dolaskom na vlast Erdogana (2002) i njegove Stranke pravde i razvoja (*Adalet ve Kalkınma Partisi*; AKP), Turska je doživjela radikalne političke promjene. Ubjedljiva pobjeda nove partije je okončala dugogodišnju političku nestabilnost i česte koalicione vlade, uz velika očekivanja Zapada u pogledu demokratiskog i društvenog napretka zemlje (Kirişci and Sloat 2019, 2; Ayan Musil 2015).

Nakon 11. septembra 2001, zapadni lideri su sa odobravanjem dočekali Erdoganovu izjavu da „ne prihvata stav da se islamska kultura i demokratija ne mogu pomiriti” (Erdoğan 2003). U prvim godinama vladavine, AKP je uživala snažnu domaću i međunarodnu podršku zahvaljujući reformama usmjerenim ka demokratizaciji zemlje, procesu evropskih integracija i jačanju civilne kontrole nad vojskom i pravosuđem.

Stabilni odnosi sa susjedima i globalnim akterima dodatno su ojačali međunarodni položaj Turske. Sjedinjene Američke Države (SAD), predvođene tadašnjim predsjednikom Barakom Obamom (Barack Obama), podsticale su razvoj „partnerskog modela” (The New York Times 2009), dok je Evropska unija (EU) započela pristupne pregovore, što je učvrstilo pozitivan imidž AKP-a na Zapadu. Međutim, u drugoj deceniji vladavine AKP-a je došlo do postepenog

udaljavanja od liberalno-demokratskih principa i jačanja autoritarnih tendencija (Kirişci and Sloat 2019, 2).

AKP je nastojala da očuva vlast, što je potvrđeno i pokušajem Ustavnog suda 2008. da zabrani ovu partiju, čime su razotkriveni duboki institucionalni sukobi. Ipak, pobjeda na izborima 2011, sa 49,83% glasova, označila je vrhunac njene političke moći (Aydın-Düzgit 2016).

Iako je teško precizno odrediti trenutak kada je Erdoganov autoritarizam postao očigledan, brutalna reakcija vlasti na proteste u Gezi parku (maj 2013) predstavlja ključnu prekretnicu. Demonstracije, koje je jedan politikolog opisao kao „najveći spontani ustanak u istoriji Turske” (Tuğal 2016, 250), započele su kao mirno protivljenje urbanističkom planu razvoja istanbulskog parka, te prerasle u masovni društveni pokret. Policijska represija i ograničavanje medijskih i građanskih sloboda razotkrili su autoritarne tendencije vlasti (Öniş 2015). Erdogan je krizu iskoristio za uklanjanje liberalnih struja unutar AKP-a, uključujući i tadašnjeg predsjednika Abdulaha Gula (Abdullah Gül), čime je dodatno učvrstio sopstvenu kontrolu nad strankom. Potom se kandidovao na prvim neposrednim predsjedničkim izborima, jasno zagovarajući transformaciju sistema u snažan predsjednički model vlasti radi veće efikasnosti i političke stabilnosti u zemlji (Idiz 2013a). Ovakav izborni model postao je moguć zahvaljujući ustavnom referendumu iz oktobra 2007, kojim je ukinuta ranija praksa da predsjednika bira parlament (Kirişci and Sloat 2019, 2).

Nakon pobjede na predsjedničkim izborima 2014. sa 52% glasova (Özbudun 2014), Erdogan je legitimitet temeljio na tvrdnji da predstavlja „volju naroda”. Jer, kako navodi Bilegi (Christopher de Bellaigue), „Erdoganova demokratija možda jeste ‘iliberalna’ u svojoj praksi, ali predstavlja snažan izraz volje naroda” (Bellaigue 2016).

Erdogan je na mjesto premijera postavio Ahmeta Davutoglua (Ahmet Davutoğlu), tadašnjeg ministra spoljnih poslova, ali ga je već 2016. smijenio zbog neslaganja oko ukidanja parlamentarnog sistema i političkih reformi. Zamijenio ga je lojalni Binali Jildirim (Binali Yıldırım), koji je bio spreman da podrži ustavne promjene i Erdoganovu viziju predsjedničkog sistema (Çandar 2016).

Sukob Erdogana sa islamskim propovjednikom Fejtulahom Gulenom (Fethullah Gülen) oblikovao je unutrašnju dinamiku Turske. Iako su početkom 2000-ih saradivali na slabljenju kemalističkog establišmenta i pomaganju konzervativnoj AKP da dođe na vlast (2002), njihov odnos se raspao 2011, dok je Gulenov pokret 2016. proglašen terorističkom organizacijom (Bezhan and Siddique 2024). Erdogan je uklonio Gulenove pristalice iz politike i obrazovanja. Vlast je zatvorila gulenističke medije, zaplijenila imovinu i sprovela čistke, čime je suzila prostor političkog pluralizma i oslabila civilno društvo (Cagaptay 2017, 134–137).

Neuspjeli vojni puč (jul 2016), za koji je vlada optužila Gulenove pristalice, označio je prekretnicu u turskoj politici. Pokušaj prevrata je pametno iskoristio Erdogan, nazvavši ga „Božjim darom” (Kingsley 2016), jer mu je omogućio da iskoristi nova ovlašćenja dobijena tokom vanrednog stanja kako bi

uništio preostalu opoziciju i proglasio vanredno stanje u zemlji koje je trajalo sve do jula 2018. (Esen and Gumuscu 2017). Dakle, pokušaj puča je imao duboke političke posljedice: Erdogan je učvrstio vlast kroz savez sa ultranacionalističkom Partijom nacionalističke akcije (*Milliyetçi Hareket Partisi*, MHP), formirajući Narodnu alijansu (*Cumhur İttifakı*), koja mu je pružila čvrstu parlamentarnu podršku (Gerim 2023).

Ova saradnja je omogućila održavanje ustavnog referenduma (2017), te je Turska prešla sa parlamentarnog na predsjednički sistem vlasti (Makovsky 2017). Reforme su ukinule funkciju premijera i dale predsjedniku široka ovlašćenja, uključujući izdavanje dekreta, predlaganje budžeta, imenovanje ministara i visokih zvaničnika bez parlamentarne kontrole, kao i imenovanje više od polovine članova najviših sudova. Stručnjaci Venecijanske komisije su upozorili da ovakav model vodi ka opasnoj koncentraciji moći u liku jedne osobe, ograničenoj parlamentarnoj kontroli i slabljenju nezavisnosti pravosuđa (DW 2017). Pored navedenog, Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju je čak i prije održavanja referenduma uočila da je stanje u zemlji zabrinjavajuće, navodeći u izvještaju da „granica između države i partije postaje zamagljena” (OSCE/ODIHR 2017).

Referendumom iz aprila 2017. započeta je formalna konsolidacija Erdoganove predsjedničke vlasti, a vanredni izbori 2018. učinili su ga prvim predsjednikom novog sistema sa „proširenim ovlašćenjima” (*enhanced presidency*) (Shaheen 2018). Time su nestali liberalno-demokratski elementi ranog perioda AKP-a, dok je savremeni turski politički sistem oblikovan po Erdoganovom modelu demokratije – *demokrasi*, zasnovanom na populizmu, majoritarizmu, te spoju islama i netolerantnog turskog nacionalizma (Bellaigue 2016), uz duboku polarizaciju i svedene demokratske institucije (Kiniklioglu 2018).

USPON AUTORITARIZMA POD MASKOM DEMOKRATIJE

Politička evolucija Turske u posljednje dvije decenije predstavlja primjer demokratske regresije u državi koja formalno zadržava izbore, slabeći ključne demokratske institucije i norme. Iako je u ranoj fazi vladavine AKP-a Turska bila percipirana kao uspješan spoj islamskog identiteta i demokratije, kasniji razvoj pokazuje postepeno udaljavanje od liberalno-demokratskih principa. Jedan od ključnih unutrašnjih uzroka tog zaokreta je politička kultura snažno usmjerena ka ličnosti vođe, u kojoj je prihvatanje autoritarne figure duboko usađeno u tursku političku istoriju, pri čemu se autoritet doživljava kao legitiman oblik političkog upravljanja (White 2015).

Uprkos dugogodišnjem višepartijskom sistemu, građanska posvećenost osnovnim slobodama liberalne demokratije je ostala relativno niska (Wike and Simmons 2015). Demokratski deficit je dodatno produbljen jačanjem konzervativnih vrijednosti i smanjenom tolerancijom prema političkoj, kulturnoj i ideološkoj različitosti (Yeşilada and Noordijk 2016).

Prve godine vladavine AKP-a i Erdogana bile su obilježene reformskim diskursom i težnjom ka integraciji u EU, ali je taj zamah postepeno zamijenjen autoritarnim obrascima upravljanja. Erdogan je svoju moć i političku poziciju učvršćivao kroz narativ o „nacionalnoj volji”, predstavljajući se kao autentični glas naroda, dok je opoziciju delegitimizovao kao izdajnike i produženu ruku stranih interesa (Akyol 2016). Retorika zasnovana na islamu i nacionalizmu snažno je odjeknula u društvu, posebno u kontekstu bezbjednosnih prijetnji i nestabilnosti. U tom kontekstu, stabilnost je sve češće stavljana ispred demokratskih sloboda, što je omogućilo normalizaciju represije i institucionalizaciju autoritarne politike unutar izbornog sistema (Yeşilada and Noordijk 2011).

Duboka polarizacija između konzervativno-religijskih i sekularno-progresivnih grupa dodatno je otežala postizanje konsenzusa o temeljnim demokratskim vrijednostima. Umjesto institucionalne ravnoteže i pluralističkog dijaloga, politički život u Turskoj sve više karakteriše identitetski sukob, u kojem lojalnost režimu nadjačava ustavnost i institucionalnu odgovornost (Kirişçi and Sloat 2019). Pokušaj vojnog puča (2016) omogućio je uvođenje represivnih mjera bez adekvatnih pravnih garancija, a široko tumačenje „terorizma” je dovelo do masovnih hapšenja novinara, opozicionara, akademika i javnih službenika. Nakon ukidanja vanrednog stanja, novi zakon o borbi protiv terorizma zadržao je ključne elemente vanrednog režima i produžio represivna ovlašćenja vlasti (Hurtas 2018). Ozbiljnost demokratske regresije je potvrđena i izvještajem *Freedom House*-a, koji je Tursku svrstao u kategoriju „neslobodnih zemalja” (Freedom House 2018).

U uslovima rastuće autoritarnosti, sloboda medija u Turskoj postala je ozbiljno ugrožena. Iako su rane godine vladavine AKP-a donosile obećanja o većoj slobodi izražavanja, nakon 2007. dolazi do oštrog zaokreta. U saradnji s gulenističkim strukturama u pravosuđu i policiji, započeta su politički motivisana hapšenja, često zasnovana na neutemeljenim optužbama (Idiz 2013b).

Nakon 2016. situacija se dodatno pogoršala gašenjem gotovo svih nezavisnih i opozicionih medija, uz masovna otpuštanja ili procesuiranja novinara. Kontrola nad medijima je uspostavljena preusmjeravanjem vlasništva ka poslovnim krugovima bliskim vlasti, čime je osigurana uređivačka linija u skladu sa interesima AKP-a (Human Rights Watch 2018). Pored klasične cenzure, vlast je koristila i digitalnu represiju, uključujući blokade društvenih mreža i krivično gonjenje korisnika interneta. Kao posljedica toga, Turska se godinama nalazi među zemljama sa najvećim brojem zatvorenih novinara na svijetu (Beiser 2017; Weise 2017).

Brojni autori ističu da je Erdoganova vizija demokratije svedena na većinsku vladavinu, uz sistematsku marginalizaciju i kriminalizaciju opozicije i manjina (Arslantaş and Arslantaş 2024). Politička strategija AKP-a se oslanja na mobilizaciju putem religijskih i nacionalnih simbola, čime se održava široka podrška uprkos institucionalnoj degradaciji i međunarodnim kritikama (Somer 2019; Yabancı 2023).

Antizapadni narativ sve je prisutniji, ne samo unutar AKP-a, već i među strankama centra. Umjereni euroskepticizam je postao sredstvo unutrašnje političke mobilizacije (Çolakoğlu 2019; Yılmaz 2011). Dok ljevica uglavnom zadržava prozapadni identitet, uz selektivnu kritiku zapadnih politika, desni centar kombinuje ekonomsku saradnju sa nacionalističkom i konzervativnom retorikom (Dikici Bilgin 2017).

Evroazijski diskurs, posebno snažan među kemalističkim i nacionalističkim krugovima, dodatno je udaljio Tursku od Zapada. Nakon 2011. formirana je neformalna koalicija islamističkih, nacionalističkih i evroazijskih aktera okupljenih oko zajedničke antizapadne orijentacije (Akçali and Perinçek 2009; Çolakoğlu 2019).

ERDOĞANOVA KONSTRUKCIJA CIVILIZACIJSKOG IDENTITETA

Istraživanje Ozoflua i Gerima pokazuje da se civilizacijski identitet predsjednika Erdogana gradi kroz antizapadnjaštvo, osmansku prošlost, dihotomiju Istok–Zapad, kulturni esencijalizam i vjerske vrijednosti (Özoflu and Gerim 2025).

Retorika Erdogana se oslanja na istorijski kontinuitet i kulturno-religijsko nasljeđe kako bi izgradio identitet „mi” i legitimisao političke poteze, posebno ističući osmansko nasljeđe i trajnu kulturno-umjetničku tradiciju. U govorima, identitet naroda se temelji na „ukusu za kulturu i umjetnost”, što je, prema njegovim riječima, prisutno „u svakoj epohi turske istorije” (Erdoğan 2023a). Često evocira osmansko nasljeđe kao osnovu za savremene političke odluke: „Nasljeđe Osmanskog carstva ostavilo je velike temelje na kojima danas stoje najvažnije državne institucije Republike” (Erdoğan 2022b).

Kroz viziju identiteta, Erdogan gradi populističku nostalgiju, pozivajući se na „vrijednosti koje su naši preci izgradili hiljadama sati rada” (Erdoğan 2020), dok Anadoliju opisuje kao „kolijevku civilizacija” sa hiljadugodišnjim kulturnim nasljeđem (Erdoğan 2023b). Ova naracija nije samo estetska, već ima funkciju političkog legitimisanja. Njegova vlast se posmatra kao „most iz prošlosti u budućnost” (Erdoğan 2023c), a sopstvenu misiju predstavlja kao „putovanje rada i služenja oslonjeno na Božiju pomoć i podršku nacije” (Erdoğan 2023d).

Religijska i istorijska simbolika služi distanciranju od sekularnog, kemalističkog nasljeđa, nudeći alternativni narativ koji suprotstavlja „staru”, zapadnjačku Tursku „novoj”, autentičnoj, konzervativnoj i religijskoj Turskoj (Erdoğan 2019; Elçi 2022; Bacik and Seker 2023).

Erdogan prikazuje Zapad kao „imperijalističku civilizaciju” koja nameće svoje vrijednosti putem „kulture, umjetnosti i drugih oblika meke moći” (Erdoğan 2022a). U ovom okviru, Zapad i domaći opozicioni akteri se stapaju

u kategoriju „drugih”, koji su protiv interesa naroda: „Mi ne radimo ono što Zapad hoće, mi radimo ono što Turska hoće” (Erdoğan 2023e).

Poseban primjer simboličke stigmatizacije opozicije jeste naziv *Bay Kemal* (umjesto tradicionalnog *Kemal Bey*²), kojim Erdoğan identifikuje glavnog opozicionog lidera sa „tuđim”, zapadnjačkim vrijednostima i stilom obraćanja. Opozicija se predstavlja kao otuđena elita, prozapadno orijentisana i udaljena od „narodnih vrijednosti”, dok je Erdoğan prikazan kao autentični predstavnik. Ovakva retorika uključuje i religijsku simboliku. Naime, Kiličdaroglu (Kemal Kılıçdaroğlu), lider glavne opozicione Republikanske narodne partije (*Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP), za vrijeme iftara, u jednom restoranu, slučajno je u cipelama stao na molitveni ćilim, kako bi se slikao sa gostima. Erdoğan je taj čin iskoristio da ga politički i religijski diskredituje, uputivši javnom mnjenju Turske sljedeće riječi: „Mi se klanjamo samo Alahu... a ti hodaš po ćilimu u obučenim cipelama” (Erdoğan 2023b).

Erdoğan sistematski povezuje opoziciju sa LGBTQ+ pravima i delegitimiše ih u očima konzervativne javnosti. Takva retorika kulminira izjavama poput: „LGBT pokret predstavlja izopačeni napad na našu porodicu i budućnost naše djece” (Erdoğan 2023e). AKP i njeni saveznici se prikazuju kao čuvari autentičnog identiteta naroda, dok se opozicija poistovjećuje sa „tuđim” kulturnim modelima, često označenim kao degenerativni. Erdoğan prikazuje oštru podjelu između takozvanih „autentičnih” Anadolaca i onih koji se smatraju „drugima”. Anadolci se opisuju kao predstavnici nacionalne kulture, sa akcentom na tradicionalne porodične vrijednosti, dok se homoseksualnost tretira kao prijetnja koja je u suprotnosti sa turskim islamskim identitetom. Ovakva negativna karakterizacija opozicije i LGBTQ+ osoba služi kao politički alat za opravdavanje ograničavanja osnovnih demokratskih prava, istovremeno jačajući Erdoğanovu poziciju kao „glas naroda”. Takođe, u okviru svoje civilizacijske retorike, Erdoğan koristi snažnu medijsku dihotomiju. Slobodni mediji bivaју označeni kao „oružje imperijalista” i „saučesnici pučista” (Erdoğan 2020). Uočljiv je obrazac delegitimizacije nezavisnih medija i opravdavanja njihove marginalizacije pod plaštom zaštite „narodnog glasa” i „civilizacijskih vrijednosti”. Jer, Erdoğan predočava ideju „zajedničke volje naroda”, sa nastojanjem da opravda izbjegavanje demokratske rasprave i kritike. Njegova tvrdnja, „ako ima naroda, ima i demokratije; ako nema naroda, nema ni demokratije” (Erdoğan 2018a), oslikava pojednostavljeni, majoritarni pogled na demokratski poredak.

2 U turskom jeziku, navedeni izraz *bey* se tradicionalno i sa poštovanjem oslovljava muškarac i dodaje se na kraju imena. Erdoğan ovaj izraz koristi ispred imena, što ima zapadnjački prizvuk, te opozicionog lidera povezuje sa zapadnim kulturnim krugom. Tim činom, Erdoğan se predstavlja kao „nacionalan i autentičan”, stvarajući osjećaj jedinstva sa „narodom koji se ne klanja imperijalistima i njihovim slugama” (Erdoğan 2023g).

ORBANOV USPON I PAD LIBERALNE DEMOKRATIJE

„Korijeni demokratije u Mađarskoj su plitki”, ističe Šatak (John Shattuck) u svom članku pod naslovom „How Viktor Orban degraded Hungary’s weak democracy” (2019), ukazujući da je Orban izgradio sistem koji formalno djeluje demokratski, ali suštinski funkcionira kao autoritarna država pod njegovom čvrstom kontrolom (Shattuck 2019).

Tokom vladavine, Orban je preuzeo kontrolu nad ključnim institucijama, svodeći demokratiju u Mađarskoj na formalnost, dok je stvarna moć koncentrisana u rukama njegove partije. Tako je nastala tzv. iliberalna demokratija, koncept koji Orban promoviše, a koji se u praksi pokazao kao prikriveni oblik autoritarizma. Ipak, Orban ima značajnu podršku i van Mađarske, uključujući američkog predsjednika Trampa (Donald Trump), koji ga je nedavno nazvao „fantastičnim liderom” i javno podržao njegov stil vladanja (Blic 2025).

Ovi komentari ukazuju na rastuće simpatije prema autoritarnim modelima vlasti koji potkopavaju liberalne demokratske vrijednosti. U tom kontekstu, Mađarska pod Orbanom predstavlja primjer demokratije koja se urušava iznutra, kroz institucije koje formalno postoje, ali služe očuvanju moći jednog čovjeka, a ne interesima građana.

Viktor Orban je najdugovječniji aktuelni lider u EU (Kirby and Thorpe 2024). Nakon rušenja Berlinskog zida (1989) i kraja sovjetske dominacije, Mađarska je započela izgradnju liberalne demokratije, razvijajući parlamentarni sistem, relativno slobodne medije i nezavisno pravosuđe. Međutim, globalna finansijska kriza (2008) je predstavljala prekretnicu, jer je Mađarska bila među najteže pogođenim zemljama, što je dovelo do ekonomske recesije i snažnog nezadovoljstva građana (Shattuck 2019).

Klima nezadovoljstva, uz duboko nepovjerenje i slab građanski identitet, omogućila je jačanje nacionalističkih i populističkih narativa, posebno u ruralnim područjima. U takvim okolnostima Orban je 2010. došao na vlast, koristeći razočaranje liberalnim poretkom za postepenu transformaciju sistema. Njegov uspon je označio slabljenje demokratskih institucija i uspostavljanje iliberalne demokratije kroz kontrolu medija, instrumentalizaciju zakona i naglašavanje „nacionalnog suvereniteta” (ibid.).

Orban je bio premijer od 1998. do 2002, kada je Mađarsku usmjeravao ka NATO-u i EU, ali je nakon izbornog poraza, naglo skrenuo udesno. Njegov biograf Jožef Debreceni (József Debreczeni) navodi da ga nije vlast pokvarila, već njen gubitak. Orban je poraz pripisao medijima i pluralizmu, te odlučio da poraz nikada više ne doživi. U kampanji 2010. je raspirivao nacionalno nezadovoljstvo, predstavljajući EU i strance kao prijetnju mađarskom identitetu, a pitanje migracija iskoristio za širenje straha i jačanje podrške među konzervativnim biračima (ibid.).

Po povratku na vlast, Orban je sistematski preuzeo kontrolu nad institucijama: mediji su ugroženi, pravosuđe oslabljeno, a Ustavni sud popunjen lojalnim kadrom. Civilno društvo i univerziteti koji su kritikovali vlast bili su

izloženi represiji, što je kulminiralo prisilnim odlaskom Centralnoevropskog univerziteta (*Central European University*) iz Budimpešte. Tako je uspostavljena tzv. iliberalna demokratija, u kojoj izbori postoje, ali su slobode i institucije suštinski slabe. Prema podacima *Transparency International*, Mađarska je među najkorumpiranijim zemljama u Evropi, a značajan dio sredstava EU izvršava kod Orbanovih bliskih saradnika kroz netransparentne državne ugovore (Ibidem).

Bivši savjetnik Džordž Birnbaum (George Birnbaum) opisuje Orbana kao „izuzetno inteligentnu osobu” sa „širokim obrazovanjem, što je danas prava rijetkost” (Kirby and Thorpe 2024). Orban je pažnju javnosti stekao krajem 1980-ih, kao student prava i osnivač političkog pokreta *Fidesz* – Savez mladih demokrata. Njegov politički uspon je obilježen govorom iz 1989, kada je pozvao sovjetsku Crvenu armiju da napusti Mađarsku, poručivši da Mađari mogu okončati komunističku diktaturu. Kasnije je taj govor opisao kao izraz kolektivne težnje za slobodnim izborima i demokratskom, nezavisnom Mađarskom (Kirby and Thorpe 2024).

Demokratija koja je naslijedila autoritarni sistem u Mađarskoj se značajno promijenila tokom posljednje decenije, uz sve češća upozorenja na „demokratsko nazadovanje” zemlje i eroziju sloboda. Novinar Paul Lendvaj (Paul Lendvai) govori o „zapanjujućem preokretu”, ističući da je Orban „jedan od najperspektivnijih branitelja mađarske demokratije stigao do glavnog arhitekta njenog urušavanja”. Slično mišljenje dijeli profesor Andraš Bozoki (András Bozóki), koji tvrdi da je Mađarska od 2010. „jedina bivša konsolidovana liberalna demokratija u EU koja je skliznula na nivo nedemokratskog hibridnog režima”. Poseban paradoks predstavlja činjenica da je Orban, nekadašnji borac protiv sovjetske dominacije, najbliži saveznik predsjednika Putina (Владимир Владимирович Путин) u EU (Kirby and Thorpe 2024).

Nakon petnaest godina neprekidne vladavine, Orbanova lična harizma ostaje ključ njegovog političkog uspjeha. Poznat je po političkoj pronicljivosti i sposobnosti da „misli u pokretu”, što mu daje prednost u upravljanju državom. Spoj samouvjerenosti, populističke retorike i pragmatičnog pristupa vlasti načinile su ga političkom figurom koja istovremeno izaziva divljenje i kritiku unutar Mađarske i širom Evrope (ibid.).

MAĐARSKI NACIONALIZAM U ERI ORBANA

Od dolaska na vlast (2010), Fides, predvođen Orbanom, koristi nacionalizam ne samo kao predizbornu strategiju, već i za očuvanje političke i kulturne hegemonije u Mađarskoj. Iako se često smatra da nacionalizam prikriva ekonomske probleme i osnažuje desničarski identitet, Demers (Bálint Demers) pokazuje da on ima strukturalnu i društveno integrativnu funkciju. Većina ispitanika se identifikuje sa nacionalnim identitetom, a pojmovi poput „nacije”, „domovine” i „suvereniteta” se podrazumijevaju. Čak i kritički usmjereni građani zadr-

žavaju patriotizam, dok se EU percipira kroz nacionalne, a ne vrednosne interese (Demers 2024, 964–965).

Fides je kroz nacionalistički diskurs obuhvatio teme poput teritorijalnog integriteta, prava mađarskih manjina, migracija, odnosa prema EU i očuvanja kulturne posebnosti. Nacionalizam je institucionalizovan u Ustavu kao „lična karta nacije“, dok „iliberalna demokratija“ stavlja kolektivni identitet nacije iznad liberalnog individualizma. Ekonomska politika „Mađarska na prvom mjestu“ dio je šireg nacionalističkog okvira. Fidesov nacionalizam tako prevazilazi standardne desničarske ili populističke modele, funkcionišući kao hegemonijska praksa koja reorganizuje društveni smisao i osigurava dugoročnu dominaciju (Demers 2024, 965).

Mađarska pod vlašću Fidesa od 2010. predstavlja reprezentativan primjer savremene iliberalne vladavine u Evropi, paradigmu demokratskog nazadovanja. Svrstana je među vodeće autoritarne države zbog sistematskog slabljenja institucionalnih ograničenja izvršne vlasti, urušavanja vladavine prava i kontinuiranog opadanja slobode medija (Holesch and Kyriazi 2022). Snažna izborna podrška omogućila je Fidesu sprovođenje dugoročnih reformi uz potiskivanje uloge eksperata i opozicije u procesu donošenja odluka (Bartha et al. 2020).

Nevladine organizacije su prikazane kao subverzivne i strane, dok zakonske i finansijske mjere stvaraju „necivilno društvo“ sa minimalnim uticajem na javne politike (Kopecky and Mudde 2005). Civilno društvo se doživljava kao prijetnja nacionalnim interesima, a nevladine organizacije se često predstavljaju kao strani agenti i neprijatelji. U obrazovnoj i kulturnoj politici Fides kombinuje konzervativne, nacionalističke i populističke elemente, jačajući ulogu crkve, koristeći termine poput „hrišćanska demokratija“ u cilju zaštite nacionalnih interesa. Religija se pritom koristi za slabljenje demokratskih institucija, odbacivanje kritika EU i traženje političkih saveznika.

Orbanova antimigraciona politika, zasnovana na „zaštiti hrišćanskog duha“, ističe potrebu da Evropa ostane hrišćanski kontinent bez muslimanskog uticaja, posebno tokom migrantske krize (2015). Strategija uključuje pronalaženje „žrtvenih jaraca“, skretanje pažnje sa gorućih tema i predstavljanje određenih grupa kao „prijetnje interesima mađarskog naroda“.

U Orbanovoj retorici ističu se nacionalna i istorijska sjećanja, poput gubitka teritorija nakon *Trianonskog ugovora* (1920), dok migracija i EU predstavljaju prijetnje državnom suverenitetu. Korupcija je duboko ukorijenjena, a javna sredstva često odlaze firmama bliskim režimu. Fides kontroliše parlament i može mijenjati Ustav i zakone, zbog čega Evropski parlament opisuje Mađarsku kao „izbornu autokratiju“ (Kirby and Thorpe 2024; Shattuck 2019). Istovremeno, Mađarska ostaje članica EU, koristi evropske fondove i razvija klijentelističku politiku, dok u domaćoj politici jača anti-EU retoriku, što Orbanu omogućava da „igra dvostruku igru“.

Dakle, Orbanov režim pokazuje da demokratske institucije mogu formalno postojati, dok se njihova stvarna sposobnost kontrole i zaštite prava postepeno smanjuje, zbog politika konsolidacije moći, nacionalističke mobilizacije,

kontrole medija i sudstva i instrumentalizacije državnih resursa, što ugrožava demokratsku stabilnost (ibid.).

ANALIZA

Analitički dio poglavlja, iako strukturisan kroz paralelnu obradu slučajeva Mađarske i Turske, ostavlja prostor za snažnije međusobno povezivanje nalaza kroz eksplicitnu komparaciju. Posmatrano iz takve perspektive, u oba slučaja je moguće uočiti jasan obrazac postepenog udaljavanja od liberalno-demokratskih standarda, koji se ne odvija kroz nagli diskontinuitet, već kroz proces institucionalne transformacije iznutra. Ovaj proces podrazumijeva koncentraciju izvršne vlasti, slabljenje nezavisnosti pravosuđa, ograničavanje medijskih sloboda i prilagođavanje izbornog sistema vladajućim strukturama, čime formalne demokratske institucije opstaju, ali gube svoju supstancijalnu funkciju. Upravo u tome se ogleda ključna tačka konvergencije između dva slučaja, jer Mađarska i Turska razvijaju obrasce koji se mogu opisati kao iliberalna demokratija.

Ipak, ovako identifikovana sličnost ne znači i potpunu podudarnost, budući da se konkretni oblici političke transformacije značajno razlikuju u zavisnosti od šireg konteksta. U slučaju Mađarske, članstvo u EU predstavlja važan institucionalni okvir koji, iako ne spriječava iliberalne tendencije, ipak uvođi određeni nivo spoljnog pritiska i normativnih ograničenja. Nasuprot tome, Turska djeluje u znatno autonomnijem okruženju, što omogućava dublju i bržu konsolidaciju političke moći i izraženiju personalizaciju vlasti.

Dodatno, istorijsko-političko nasljeđe u ove dvije države oblikuje različite obrasce legitimacije vlasti: u Mađarskoj se oni oslanjaju na narative suverenizma i zaštite nacionalnog identiteta u postsocijalističkom kontekstu, dok su u Turskoj ukorijenjeni u dugotrajnoj napetosti između sekularizma i političkog islama, što daje posebnu težinu religijskom i populističkom diskursu. Razlike se dalje produbljuju u domenu spoljne politike, gdje Mađarska balansira između obaveza koje proizilaze iz članstva u EU i sopstvene političke agende, dok Turska vodi znatno samostalniju i geopolitički ambiciozniju politiku, koja dodatno učvršćuje unutrašnju strukturu vlasti.

Kada se ovi nalazi sagledaju u cjelini, postaje jasno da Mađarska i Turska dijele zajednički obrazac erozije liberalne demokratije, ali da se konkretni putevi te transformacije razlikuju u skladu sa institucionalnim okruženjem, istorijskim nasljeđem i međunarodnim položajem svake od država. Upravo ova kombinacija sličnosti i razlika omogućava potpunije razumijevanje fenomena iliberalne demokratije, jer pokazuje da je riječ o fleksibilnom modelu koji se prilagođava specifičnim političkim i društvenim okolnostima.

ZAKLJUČAK

Polazeći od postavljene hipoteze da Mađarska i Turska, uprkos različitim istorijskim, institucionalnim i spoljnopolitičkim kontekstima, pokazuju konvergenciju ka modelu iliberalne demokratije kroz slične obrasce transformacije političkog sistema, rezultati sprovedene analize u velikoj mjeri potvrđuju ovu pretpostavku. Istovremeno, analiza ukazuje da se taj proces konvergencije ne odvija uniformno, već u okviru različitih strukturnih ograničenja i političko-kulturnih tradicija koje oblikuju specifične puteve razvoja u svakoj od posmatranih država.

U oba slučaja je uočen proces erozije liberalno-demokratskih standarda, koji se manifestuje kroz jačanje izvršne vlasti, slabljenje mehanizama institucionalne kontrole i ravnoteže, te redefinisanje uloge ključnih demokratskih institucija. Iako formalni demokratski okvir ostaje očuvan, njegova suštinska funkcija se transformiše, čime dolazi do diskrepancije između normativnog i stvarnog funkcionisanja političkog sistema.

Upravo u tom spoju formalnog kontinuiteta i suštinske promjene se prepoznaje zajednički obrazac političke transformacije, koji potvrđuje hipotezu rada, ali i ukazuje na potrebu da se fenomen iliberalne demokratije analizira kroz prizmu kontekstualnih specifičnosti, a ne isključivo kao jedinstven i homogen model.

Međutim, komparativna analiza jasno pokazuje da ove sličnosti ne znače i potpunu podudarnost političkih modela. Razlike između Mađarske i Turske proizilaze prije svega iz njihovog institucionalnog položaja, istorijskog nasljeđa i međunarodnog okruženja, što uslovljava različit intenzitet i oblik iliberalnih transformacija.

Dakle, Mađarska, kao članica EU, djeluje unutar normativnog i političkog okvira koji ograničava i usmjerava njene iliberalne tendencije, dok Turska raspolaže većim stepenom autonomije u redefinisanju sopstvenog političkog sistema, što omogućava izraženiju koncentraciju moći i dublju transformaciju režima. Istovremeno, različite istorijske putanje i obrasci političke legitimacije dodatno diferenciraju ova dva slučaja, kao i njihove spoljnopolitičke strategije koje utiču na unutrašnju dinamiku vlasti.

Doprinos ovog poglavlja se ogleda u uvođenju eksplicitne komparativne perspektive koja omogućava da se fenomen iliberalne demokratije sagleda ne samo kao skup pojedinačnih slučajeva, već kao širi obrazac političke transformacije koji poprima različite oblike u zavisnosti od konteksta. Time se postojeća literatura dopunjuje naglašavanjem međusobne uslovljenosti institucionalnih, istorijskih i spoljnopolitičkih faktora u oblikovanju savremenih političkih režima.

Konačno, ovo poglavlje prikazuje da iliberalna demokratija ne predstavlja homogen i jedinstven model, već varijabilan okvir političkog razvoja u kojem se prepliću elementi konvergencije i specifičnosti, što je ključno za razumijevanje savremenih procesa demokratske erozije.

LITERATURA

- Akyol, Mustafa. 2016. „Erdoganism [noun]: From ‘National Will’ to ‘Man of the Nation,’ an Abridged Dictionary for the Post-Secular Turkish State.” *Foreign Policy*, June 21. <https://foreignpolicy.com/2016/06/21/erdoganism-noun-erdogan-turkey-islam-akp/>.
- Bacik, Gokhan, and Serkan Seker. 2023. „Turks versus the West: Civilizational populism in Turkey’s ruling coalition.” *Religions* 14(3): 1–18. <https://doi.org/10.3390/rel14030394>.
- Bartha, Attila, Zsolt Boda and Dorottya Szikra. 2020. „When Populist Leaders Govern: Conceptualising Populism in Policy Making.” *Politics and Governance* 8(3): 71–81. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i3.2922>.
- Beiser, Elena. 2017. „Record Number of Journalists Jailed as Turkey, China, Egypt Pay Scant Price for Repression.” Committee to Protect Journalists, December 13. <https://cpj.org/reports/2017/12/journalists-prison-jail-record-number-turkey-china-egypt.php>.
- Bellaigue, Christopher de. 2016. „Welcome to Demokrasi: How Erdoğan Got More Popular Than Ever.” *The Guardian*, August 30. <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/30/welcome-to-demokrasi-how-erdogan-got-more-popular-than-ever>.
- Bezhan, Frud, i Abubakar Siddique. 2024. „Ko je bio Fetullah Gulen, turski vjerski vođa i bivši Erdoganov saveznik.” *Radio Slobodna Evropa*, 21. oktobar. <https://www.slobodnaevropa.org/a/gulen-turska-erdogan/33166654.html>.
- Biber, Florijan. 2020. *Uspon autoritarizma na zapadnom Balkanu*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Blic. 2025. „‘Volimo Viktora, fantastičan je’ Tramp pred evropskim liderima hvalio Orbana: Mnogi se ne slažu, ali ja sam jedini koji se računa.” *Blic*, 14. oktobar. <https://www.blic.rs/vesti/svet/tramp-pred-evropljanima-hvalio-orbana-volimo-viktora-fantastican-je/10lze4f>.
- Brubaker, Rogers. 2017. „Between Nationalism and Civilizationism: The European Populist Moment in Comparative Perspective.” *Ethnic and Racial Studies* 40(8): 1191–1226. <https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1294700>.
- Cagaptay, Soner. 2017. *The New Sultan: Erdogan and the Crisis of Modern Turkey*. London: I. B. Tauris.
- Çandar, Cengiz. 2016. „The Davutoğlu Era Is Over.” *Al-Monitor*, May 5. www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/05/turkey-Erdogan-time-of-Davutoğlu-over.html#ixzz47tEdReJC.
- Çatalbaş, Dilruba. 2007. „Freedom of Press and Broadcasting.” In: *Human Rights in Turkey*, edited by Zehra F. Kabasakal Arat. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- DW. 2017. „Turkey ‘on the road to autocracy,’ Venice Commission watchdog says.” January 3. <https://www.dw.com/en/turkey-on-the-road-to-autocracy-venice-commission-watchdog-says/a-37756991>.

- Elçi, Ezgi. 2022. „Politics of Nostalgia and Populism: Evidence from Turkey.” *British Journal of Political Science* 52(2), 697–714. <https://doi.org/10.1017/S0007123420000666>.
- Enyedi, Zsolt. 2024. „Concept and Varieties of Illiberalism.” *Politics and Governance* 12. <https://doi.org/10.17645/pag.8521>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2018. „Yükseköğretim Akademik Yılı Açılış Töreninde Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/99365/yukseko-gretim-akademik-yili-acilis-torende-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2018a. „Radyo Televizyon Gazetecileri Derneği 2017 Yılı Medya Oscarları Ödül Töreni’nde Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/96329/radyo-televizyon-gazetecileri-dernegi-2017-yili-medya-oscarlari-odultorende-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2019. „İlim Yayma Ödül Töreni’nde Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/114072/ilim-yayma-odul-toreni-ndeyaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2020. „Kabine Toplantısının Ardından Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118131/kabine-toplantisininardindan-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2022a. „İstanbul Mushafı’nı Takdim ve Tanıtım Programı’nda Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/136697/istanbul-mushafi-ni-takdim-ve-tanitim-programi-nda-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2022b. „Kabine Toplantısı’nın Ardından Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/141569/kabine-toplantisinin-ardindan-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2023a. „Kabine Toplantısı’nın Ardından Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/144131/kabine-toplantisi-ninardindan-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2023b. „Kültür Bakanlığı Özel Ödülleri Töreni’nde Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/142638/kultur-bakanligi>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2023c. „Amasya Badal Tüneli Açılış Töreni’nde Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/142577/amasya-badal-tuneliacilis-toreni-nde-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2023d. „Bilecik Toplu Açılış Töreni’nde Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/142686/bilecik-toplu-acilis-toreni-ndeyaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2023e. „Hemşehri Dernekleri Buluşması’nda Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/147239/hemsehridernekleribulusmasi-nda-yaptiklari-konusma>.

- Erdoğan, Recep Tayyip. 2023g. „Afyonkarahisar’da Halka Hitaben Yaptıkları Konuşma” [Speech transcript]. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/145764/afyonkarahisar-dahalka-hitaben-yaptiklari-konusma>.
- Erdoğan, Recep Tayyip. 2003. „Democracy in the Middle East, Pluralism in Europe: The Turkish View.” [Speech transcript]. January 30. <http://www.belfercenter.org/files/erdogan%20speech,%20full%20-%20english%20version.doc>.
- Freedom House. 2018. „Freedom in the World 2018: Turkey.” *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/turkey>.
- Gerim, Giray. 2023. „Far-Right Nationalist Politics in Turkey: Division of the Nationalist Camp between the MHP and the Good Party.” In: *Routledge Handbook of Non-Violent Extremism*, edited by Elisa Orofino and William Allchorn. Routledge.
- Holesch, Adam and Anna Kyriazi. 2022. „Democratic Backsliding in the European Union: The Role of the Hungarian Polish Coalition.” *East European Politics* 38(1): 1–20.
- Human Rights Watch. 2018. „Turkey: Crackdown on Social Media Posts.” March 27. <https://www.hrw.org/news/2018/03/27/turkey-crackdown-social-media-posts>.
- Hurtas, Sibel. 2018. „Is Turkey’s state of emergency really over?” *Al-Monitor*, July 19. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/07/turkey-state-of-emergency-really-over.html>.
- Idiz, Semih. 2013a. „Abdullah Gul Steps Up during Turkish Crisis.” *Al-Monitor*, June 7. <https://www.al-monitor.com/originals/2013/06/abdullah-gul-turkey-protests-increased-role.html>.
- Idiz, Semih. 2013b. „Turkey’s Ergenekon Verdicts: Justice or Vengeance?” *Al-Monitor*, August 6. www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/08/ergenekon-military-coup-verdicts-revenge.html.
- Filkins, Dexter. 2013. „Show Trials on the Bosphorus.” *The New Yorker*, August 13. <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/show-trials-onthe-bosphorus>.
- Kingsley, Patrick. 2016. „Turkey Detains 6,000 over Coup Attempt as Erdoğan vows to ‘clean state of virus.’” *The Guardian*, July 17. <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/17/us-turkey-coup-attemptfethullah-gulen>.
- Kiniklioglu, Suat. 2018. „Turkey’s election reveals the durability of nationalism.” *The Washington Post*, June 25. https://www.washingtonpost.com/news/worldpost/wp/2018/06/25/turkey/?utm_term=.fb2b0b1cd1f9.
- Kirby, Paul and Nick Thorpe. 2024. „Who is Viktor Orban, Hungarian PM with 14-year grip on power?” *BBC News*, February 13. <https://www.bbc.com/news/world-europe-67832416>.
- Kirişçi, Kemal and Amanda Sloat. 2019. „The Rise and Fall of Liberal Democracy in Turkey: Implications for the West.” Policy brief, *Foreign Policy at Brookings*. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/02/FP_20190226_turkey_kirischi_sloat.pdf

- Kirişci, Kemal. 2017. *Turkey and the West: Fault Lines in a Troubled Alliance*. Washington DC: Brookings Institution Press.
- Kopecky, Petr, and Cas Mudde. 2005. *Uncivil Society? Contentious Politics in Post-Communist Europe*. New York: Routledge.
- Landman, Todd. 2008. *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*. London: Routledge.
- Levitsky, Steven, and Daniel Ziblatt. 2018. *How Democracies Die*. New York: Crown.
- Makovsky, Alan. 2017. „Erdoğan’s Proposal for an Empowered Presidency.” *Center for American Progress*, March 22. <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2017/03/22/428908/erdogans-proposal-empowered-presidency/>.
- Müller, Jan-Werner. 2016. „O neliberalnoj demokratiji.” *Vijesti*, 6. februar. <https://www.vijesti.me/kolumne/142224/o-neliberalnoj-demokratiji>.
- Murphy, Matt. 2025. „Viktor Orban: Hungary ‘Autocracy’ Verdict from EU Correct, Say Activists.” *BBC News*, September 16. <https://www.bbc.com/news/world-europe-62925460>.
- Nyyssönen, Heino, and Jussi Metsälä. 2021. „Liberal Democracy and Its Current Illiberal Critique: The Emperor’s New Clothes?” *Europe-Asia Studies* 73(2): 273–290.
- OSCE/ODIHR. 2017. „Republic of Turkey: Constitutional Reform, 16 April 2017, Limited Referendum Observation Mission: Final Report.” Warsaw: Organization for Security and Cooperation in Europe. <https://www.osce.org/odihr/elections/turkey/324816?download=true>.
- Özbudun, Ergun. 2014. „AKP at the Crossroads: Erdoğan’s Majoritarian Drift.” *South European Society and Politics* 19 (2): 155–67.
- Özoflu, Melek Aylin, and Giray Gerim. 2025. „Legitimizing Illiberalism: The Construction of Civilizational Identity by the Justice and Development Party in Türkiye.” In *Illiberal Politics in Europe*, edited by Zsolt Enyedi, Petra Guasti, Dean Schafer and Balint Mikola. CEU Democracy Institute. <https://doi.org/10.17645/pag.i453>.
- Pappas, Takis S. 2019. *Populism and Liberal Democracy: A Comparative and Theoretical Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Šalaj, Berto. 2014. „Budućnost suvremenih društava: iliberalne demokracije ili liberalne autokracije?” *Političke perspektive* 4 (2): 61–77.
- Shaheen, Kareem. 2018. „Erdoğan sworn in as Turkish president with enhanced powers.” *The Guardian*, July 9. <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/09/erdogan-sworn-in-as-turkish-president-withenhanced-powers>.
- Shakil, Kainat, and Ihsan Yilmaz. 2021. „Religion and Populism in the Global South: Islamist Civilisationism of Pakistan’s Imran Khan.” *Religions* 12 (9). <https://doi.org/10.3390/rel12090777>.
- Shattuck, John. 2019. „How Viktor Orban degraded Hungary’s weak democracy.” *The Conversation*, January 11. <https://theconversation.com/how-viktor-orban-degraded-hungarys-weak-democracy-109046>.

- The New York Times. 2009. „President Obama’s Remarks in Turkey.” *The New York Times*, April 6. <https://www.nytimes.com/2009/04/06/us/politics/06obama-text.html>.
- Tuğal, Cihan. 2016. *The Fall of the Turkish Model: How the Arab Uprisings Brought Down Islamic Liberalism*. London: Verso.
- Urbinati, Nadia. 2019. *Me the People: How Populism Transforms Democracy*. Harvard University Press.
- Weinman, Michael D., and Boris Vormann. 2021. „From a Politics of No Alternative to a Politics of Fear: Illiberalism and Its Variants.” In: *The Emergence of Illiberalism*, edited by Boris Vormann and Michael D. Weinman. Routledge.
- Weise, Zia. 2017. „Turkey Jails More Journalists Than Any Other Nation. Those in Detention are All Terrorists, Erdogan Says.” *Global Post*, June 28. <https://www.pri.org/stories/2017-06-28/turkey-jails-more-journalists-any-other-nationthose-detention-are-all-terrorists>.
- White, Jenny. 2015. „The Turkish Complex.” *The American Interest*, February 2. <https://www.the-americaninterest.com/2015/02/02/the-turkish-complex/>.
- Wike, Richard, and Kathy Simmons. 2015. „Global Support for Principle of Free Expression, but Opposition to Some Forms of Speech.” *Pew Research Center*, November 18. <http://www.pewglobal.org/2015/11/18/global-support-for-principle-of-free-expression-but-opposition-to-some-forms-of-speech/>.
- Yeşilada, Birol A., and Peter Noordijk. 2011. „Changing Values in Turkey: Religiosity and Tolerance in Comparative Perspective.” *Turkish Studies* 11 (1): 9–27.
- Yeşilada, Birol, and Peter Noordijk. 2016. „Religiosity and Political Values in Post-2000 Turkey.” In: *Democratic Consolidation in Turkey: Micro and Macro Challenges*, edited by Cengiz Erişen and Paul Kubicek. New York: Routledge.
- Zakaria, Fareed. 1997. „The rise of Illiberal Democracy.” *Foreign Affairs* 76(6): 22–43.

Mira Šorović

ILLIBERAL DEMOCRACIES IN PRACTICE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE POLITICAL TRANSFORMATION OF HUNGARY AND TURKEY (2010–2025)

ABSTRACT

This chapter explores parallel political trajectories in Hungary and Turkey in the period between 2010 and 2025, with particular attention to the rise of illiberal democracy as a contemporary political phenomenon. Although

the two countries belong to different cultural and historical traditions, they exhibit similar patterns: the centralization of political power, the weakening of independent institutions, and restrictions on media freedom and civil society. The analysis focuses on the roles of two political leaders, Viktor Orbán and Recep Tayyip Erdoğan, as key actors in the processes of political transformation. Particular attention is devoted to their discursive strategies, their relations with the opposition, as well as their attitudes and policies toward the European Union. The chapter draws on a qualitative analysis of constitutional changes, legislative reforms, and political narratives, with the aim of understanding the broader context of contemporary authoritarian tendencies emerging within formally democratic systems.

KEYWORDS: illiberal democracy, Hungary, Turkey, authoritarianism, political transformation